

— mintegy a szabadság kifejezéseként — újra szépirodalommal kísérletezik, ekkor írja *Zöld árvíz* című regényét. 1937 májusában halt meg.

*

Valamennyi Balázs Ferencsel foglalkozó írás szerzője az őt uraló törekvések mozgatóját kereste. Ezt tették már a nekrológok írói s a rá emlékezők is. Idézhetnénk itt Tamási Áront, Kacsó Sándort, Féja Gézárt vagy Balogh Edgárt: mindannyian „tisza léleknek”, a lehetetlent is megkísértő vállalkozónak látták. De nem lenne teljes a Balázs Ferencről kialakított kép, ha csak egyéniségének sajátosságáról, „titkáról” beszélnék: az utókornak a vállalkozást is értékelnie kell.

Balázs Ferenc szövetkezetalapító tevékenysége a korhoz kötődik: az éppúgy a két világháború közötti kelet-európai népiséghez kapcsolódik, mint a különböző országok falukutató mozgalmai, vagy az irodalom népre hivatkozó ideologikus jelenségei. Mindez azt is jelenti, hogy ez a tevékenység — mindenekelőtt az elmúlt évtizedek gazdasági-társadalmi változásai következtében — már nem folytatható ott, ahol azt Balázs Ferenc halála lezárta. Az értelmiség és az átalakuló falu népének kapcsolatáról gondolkodva vagy éppen vitázva azonban nem feledkezhetünk meg Balázs Ferencről sem.

Mára már az is nyilvánvalóvá vált, hogy a Balázs Ferenc által emlegetett rések tágításával a harmincas évek feudálkapitalista világa nem volt átalakítható. Ezt szintén az azóta lezajlott változások mutatták meg rideg bizonyossággal. Balázs Ferenc mészki munkájával — ahogyan írta — Kelet- és Közép-Európa, Ázsia fejlődésének új rendjét akarta megmutatni — s nemhogy a világot nem válthatta meg, de még a faluját sem. Az utópián túlépett az élet: a róla írott monográfia megjelenéséig nevét elsősorban irodalmi munkái őrizték meg. Ahogyan Mikó Imre írta: „Ha nem lett volna író is, nevét két-három nemzedék múlva éppen úgy elfelejtették volna, mint ahogy intézményein, amelyeket létrehívott, már egy emberöltőn belül átgázolt a más irányú gazdasági fejlődés.” Ha ez így van, akkor mégis mi magyarázhatja azt az érdeklődést, amellyel ma Balázs Ferenc mészki tevékenysége, szövetkezetteremtő kísérlete, „négyéves terve” felé fordulunk? Alighanem az, hogy Balázs Ferenc — az elmondottak ellenére is — éppen Mészkon jutott a legmesszebbre: miközben a falu átalakításával az új világ általa elképzelt rendjét akarta megmutatni, a személyes felelősség vállalásáról is példát mutatott. A külső körülmények foglyaként is megtette mindazt, amit a világ megváltoztatásáért megtehetett. Elszemélytelenedő és a gépi mechanizmusok mintáját követő világunknak pedig mindinkább szüksége lesz a személyességet és a felelősséget is vállaló emberekre. Ha valamilyen, akkor ebben lehet elődünk Balázs Ferenc... (*Kriterion.*)

FÜZI LÁSZLÓ

Ágh István: Egy álom következményei

Műfaji sokarcúságában is egységes Ágh István prózakötete. Egységessé elsősorban az írói személyiség teszi. A prózáiról sem tagadja meg a költőt. Legyen szó bármilyen műfaj bármilyen írásáról, mindegyik mögött ott van a költő. De nincs ebben semmi csináltság, semmi széplelkűség. Ez a próza nem modorosságból vagy divatból van lírával átszöve. (Mert hiszen nem törvényszerű a költők prózájának líraisága.) Bármit is ír Ágh István, úgy látja a világot, hogy arra nagymértékben jellemzőek a lírai valóságtükrözés szabályai. Mégsem „költemények prózában” ezek az írások. Jellegüket elsősorban nem az határozza meg, hogy szövegük különle-

gesen sűritett, képileg, nyelvileg gazdag, hanem az alkotó szubjektum hangsúlyozott jelenlétének ténye.

A költő álma: álom a lehetséges életről, s *Egy álom következményei* alig kiszámíthatóak. Az emberi értelem mégis erre a kiszámíthatóra törekszik, a világ birtokbavehető határaiig szeretne eljutni. A *példázatos álom* és a *közönséges ébrenlét* egyéolvad, de közben különváltságát is megőrzi. Az „álmok” példázata ugyanis nem a kötetben ábrázolt világ líraiságát hivatott erősíteni, hanem e világ lehetséges távlatait szeretné érzékelteni. Ágh István még ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelyik a régi falusi társadalmi rendbe és kultúrába született bele, s amelyik felnövő, gondolkodó emberként élte-éli át e rend föllindulásszerű, elcsendesedő szakaszában is radikális változásait. Az író egyik kezével a múltba nyúl vissza, szüleinek széthulló életét óvna féltő szeretettel, a másik kezével gyermekét simogatja, s annak jövő századbeli férfikoráról gondolkozik. S bár a fájdalmat és a fájdalom veszélyét mindenhol meglátja, s nemegyszer kell az író tehetetlenségét észlelnie, mégis optimista marad. Harminc évvel ezelőtti devalvációja óta nem szeretjük használni ezt a kifejezést. Ágh István világszemlélete azonban kiválóan alkalmas a félreértelmezések után e fogalom valódi fényének visszaadására. Mit jelent az ő optimizmusa? Hitet az emberben és a méltó életben, pontosabban e kettő kölcsönösségében. Az ember megtalálhatja — s ma is! — a hozzá méltó életet, s a méltó élet formálja az embert. Van előbbrelépés, van haladás az ember sorsában.

Ez a szemlélet hatja át írásait akkor is, amikor kamaszkori emlékeit idézi a szocialista forradalom hőskorszakából, s akkor is, amikor a mai (közelmúltbeli) állapotokat rajzolja meg. Akkor is, amikor személyes sorsát, s akkor is, amikor a nagyobb társadalmi folyamatokat hangsúlyozza inkább.

Nagyobb szabású epikai kompozíció egy van e kötetben: az *Albérleteim története*. Egyértelműen önéletrajzi munka ez, barátok és ismerősök talán minden sorát hitelesíthetnék, mégsem az önéletrajziság a fontos benne. Szabályos kisregény ez, amely formául az önéletrajziságot választotta, a személyes élettörténet egy szempontból rendezett eseménysorát. Az önéletrajziság elsősorban azért lényeges, mert a történet elbeszélője ily módon szinte rákényszerül a teljes fokú őszinteségre, arra a semmit nem kendőző vallomásosságra, amely nélkül a lírikus szinte meg sem tudna mozdulni, de amely az epikának a sokféle lehetőség közül csak az egyik útja. A vallomásosság számunkravalóbbá teszi a történetet, amely az albérlet és az erre kényszerülő albérlő fogalmának mai jelentése szerint egyértelműen karriertörténet. A főszereplő N. I., aki tizenhét évig volt albérlő (bár megszakításokkal), elhatározta, hogy megírja albérleteit, „de csak akkor, ha már önálló lakása lesz”. S íme, ennek jött el az ideje.

A visszatekintő emlékidezés mégsem a friss lakástulajdonos örömteli fensőbbségének nézőpontjából történik. Sőt, az első epizódok — igaz, hogy a középiskolai, majd az egyetemi kollégiumokhoz képest —, az álmok vágyott földjeként mutatják be az albérletet. A realitás persze egészen más, s az albérlő hamarosan csak aludni jár a lakásba, mert nem érzi jól magát „odahaza”. Évekkel később, amikor válása után újból albérletbe kényszerül a hős, már a világ legtermészetesebb állapotaként vállalja az átmenetiséget. A mű talán legnagyobb érdeme, hogy érzékeltesen mutatja be a megváltoztathatatlan látszó körülmények és a szuverén ember küzdelmét. N. I. deformálódik is, a kényszerhelyzetek több olyan tulajdonságot fejlesztenek ki benne, több olyan cselekvésbe sodorják bele, amelyeket személyisége, erkölcsi értéke voltaképpen elutasít, de mindennek ellenére N. I. önmaga marad, őrzí lényegi önazonosságát. Nem deklasszálódik, nem lesz alkoholista, nem lesz neurotikus. Munkáját tisztességgel elvégzi. Emberi kapcsolatait természetesen sokfélék. Közülük egy szál van gazdagon kibontva, a nő, a szeretők szerepe. Az albérlősortot ők teszik nemcsak elviselhetővé, de emberi melegségűvé. Az emlékidező szavakat szeretet és köszönet járja át, az időbeli távlatban is megőrződik a hajdani érzések eredeti értékrendje. A hűtlenség hűsége ez, hiszen a szeretők változtak, de amikor voltak, akkor fontosak voltak. Nem a kékszakkállmotívum újabb feldolgozása az *Albérleteim története*. Ezekben a kapcsolatokban nem létkérdés egymás számára a két ember. Kivéve a legutolsót, a fejezetcímbe is kiemelt nevű Karolina és N. I. történetét. Nemcsak az ér-

zelmek hőfoka lesz itt más, hanem a kifejezési forma is. Az albérlő érzéseit papírlapokra írt, s a szobában széthintett prózaversekben fogalmazza meg, s e cédulák szövege ugyanúgy bekerül a kisregénybe, mint Karolina leveleinek sora, amelyeket a külföldön tartózkodó férfinhoz írt. Ennek a kapcsolatnak Karolina önsorsrontó, szétzilált élete és a férfinak ettől az életformától való félelme vet váratlanul véget, s ugyanilyen váratlanul — szinte népmesei hirtelenségű fordulattal — néhány napi ismeretség után újból megházasodik az albérlő. S bár feleségével még évekig lakott albérlésben, azt már nem írja meg, az már egy másik történet: az újrakezdésé, a boldogságé.

E kisregény mellett tárca, útirajz, műhelyvallomás, önéletrajzi emlékidézés, interjú, esszé, kritika található a kötetben, amelynek második fele kritikák gyűjteménye. Irodalmunkban jó hagyományai vannak az alkotóművészek által írt kritikáknak. Ágh István ilyen tevékenységét azért is érdemes hangsúlyozni, mert újabban mind kevesebb pályatársa vállalkozik kritikáírásra. Kassák Lajostól Utassy Józsefíg 25 költőről esik szó, szinte csak olyanokról, akik a kritikus egyértelmű rokonszenvét megnyerték. A folyóiratok megrendelésén túl ez is szűkíti a költők és irányzatok listáját, de csak látszólag. Ágh István ugyanis rendkívül nyitott szemű versolvasó. Ő is látja a különbségeket, mégis a mesterek közti egyenrangúság a kiindulópontja. Kassák Lajos, Sinka István vagy Áprily Lajos igencsak eltérő jellegű költők, Ágh mégis egyaránt nagyraértékelően szól mindegyikükről, s mindezt hitelesen teszi. A költő személyessége és a kritikus objektivitása szerencsésen egyesül. Így van ez műfaji szempontból is, mert nyugodtan nevezhetjük ezeket az írásokat műalkotás-kritikáknak. Nemcsak a stílárnyelvi megformálás minősége indokolja ezt. Ágh — ellentétben a főhivatású kritikusokkal — nem hallgatja el szemérmesen, hogy ismeri azokat, akiről ír, s ismereteit nem bújtatja az elvont fogalmiság mezébe. Bátran hivatkozik személyes élményeire, ismereteire, s ennek köszönhetően jellegzetes és jellemző történetcsírákat találhatunk az egyes kritikákban. Amit Kassák kalapjáról, Jékely horgászásairól, Ladányi lakásáról, a Bellával közös kollégiumi évekről, a Bertókkal közös tengerparti éjszakáról felidéz, az mind valahogy a cikk lényegéhez tartozó lesz. Ezt a történetelbeszélést nem viszi azonban túlzásba Ágh. Lehetőség ez számára, hogy az adott költői életmű, az adott verseskötet kapcsán leírás és látomás szuggesztív egységbe olvadjon. Mindegyik az értelmezést segíti elő. Nem impresszionisztikus kritikák ezek, a személyes átfűtöttség és az objektív hitelesség egyensúlyban marad. Jó észrevételei vannak minden elemzett költőről, megállapításai időnként aforisztikus tömörségűek, s így még nyomatékosabbak. Sinka teremtő költő, „aki újat alkotott a föld sarából és az ég tüneményeiből”. Áprily a szelídség mesterművét hozta létre. Jékely „nem fejlődött, ő volt és van”. Csoóri „meg akarja változtatni a lehetetlent... akarja, s nem lehet”. „Utassynak maga a test a méreg s a világ.”

Úgy vélem, egyre többen tudják, hogy Ágh István teljesítménye átlagon felüli. Válogatott verseinek kötete ezt eléggé egyértelművé tette. Mostani könyve már prózaköteteinek a sorában is a harmadik, s bizonyítja, hogy az átlagon felüli teljesítményre ő sem csak egyetlen műfajban képes. *(Magvető.)*

VASY GÉZA

Szöllősi Zoltán: Égítető

A műveket általában alkotójuk emberi sorsával szokás magyarázni, mintha bizony egy költői szöveg teljesebb értelmét és a mögötte rejlő emberi személyiséget egyszerre lehetne megérteni. Szöllősi Zoltán kritikussai is rendre a költő otthontalan ifjúságára, hányatott életére hivatkoznak, midőn verseinek magyarázatát keresik. Holott a sorsértelmezés, úgy gondolom,